

TÉGLÁS JÁNOS

A Baumgarten Alapítvány végnapjai

A vétótól a megszüntetésig

Baumgarten Ferenc 1923. október 17-én kelt, „a szűkölködő magyar írók anyagi gondjainak enyhítése”-re tett végrendeletével megteremtette a múlt századi magyar irodalom legjelentősebb magánalapítványát, melynek vezetését és működési szabályainak kidolgozását Babits Mihály íróra és dr. Basch Lóránt ügyvédre bízta. Az alapító halála (1927. január 18.) után, 1927. február 28-án leltározták hagyatékát. A jegyzőkönyv¹ szerint a Sas u. 1. számú háromemeletes ház *becsült értéke* 800 000 P, a hátrahagyott értékpapíroké pedig 129 692 P. Ebből a tátrafüredi gyógyítási, valamint a temetési költségek, az adó- és folyószámla tartozás (összesen 76 660 P) levonása után tisztán 853 032 P maradt, ez képezte az alapítvány „csorbítatlanul fenntartandó” vagyonát. Ennek az évi jövedelméből, mely a bérleti díjből és kamatból tevődött össze, hús esztendő alatt – 1929 és 1949 között – 126 író és tudóst tüntettek ki egy vagy több alkalommal (*lásd függelék*), és az irodalom sok nélkülöző képviselőjének – számuk a hiányos kimutatások miatt meghatározhatatlan – adtak segílyt.

Az alapító zsidó származása (bár Németországban áttért az evangélikus vallásra), hagyatékának nagy értéke, a kurátorok korlátlan döntési joga miatt az alapítvány születésétől kezdve támadások kereszttüzében állt. Bírálták az újságok és a mellőzött írók, de a család is rohamot indított: a két Baumgarten testvér (a bankár Sándor és a földbirtokos Ignác) pert kezdett a végrendelet ellen. A több hónapig tartó bírósági eljárás után a fivérek végül kiegyeztek az alapítvánnyal, a hagyaték hozzávetőleg egy évi jövedelméért (melyet meghalt nővérük három árvájának adtak), és visszavonták keresetüket. 1928 márciusában a hagyatéki végzés jogerőre emelkedett, s májusban bejegyezték az alapítványt a magyar írók javára.²

¹ Budapest Főváros Levéltára VII. 12. b. Budapest Központi Kir. Járásbíróság. Peres és peren kívüli iratok. Hagyatéki ügy.

² A családdal folyó perben a minisztérium és a Közalapítványi Királyi Ügyigazgatóság képviselőjében dr. Telegdi Róth Jenő miniszteri tanácsos az alapítvány érdekeit képviselte, és mindent megtett azért, hogy Baumgarten végakarata megvalósuljon.

I. A főfelügyeleti jog

A kurátorok az alapító okiratot 1927 februárjában kezdték el fogalmazni, s az év szeptemberére már beterjesztették a Közalapítványi Királyi Ügyigazgatósághoz, de Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter csak 1928. július 7-én írta alá. Azért húzódtak több mint tíz hónapig a tárgyalások, mert egyebek között az autonómia és a főfelügyeleti jog értelmezésében véleménykülönbség alakult ki köztük: az állam nagyobb befolyást akart gyakorolni az alapítványra, a kurátorok pedig ezt megakarták akadályozni.

A VII számozott fejezetből és 32 §-ból álló *Alapító oklevél*³ szerint a miniszter főfelügyeleti joga kimerült abban, hogy a díjazandó írók névsorát a kuratóriumnak fel kellett terjesztenie hozzá, azért hogy ha „az évdíj odaítélését tartalmazó valamely határozat törvénybe, vagy törvényes jogszabályba ütközik, avagy az alapítólevél rendelkezéseivel merőben ellenkezik” (28. §), tehát olyan író nevét tartalmazza, aki „nemzetellenes tendenciát követ” vagy „akinek működése a közrendre, vagy közérkölcsokre kétségtelen veszélyt jelent” (4. §), annak díjazását megakadályozhassa. Basch Lóránt szerint⁴ ezt „az alapító oklevél nem nevezte kifejezetten »vétőjognak«, az utólagos megsemmisítés joga, miután döntéseinket tartoztunk a közzététel előtt a felügyeleti hatósághoz felterjeszteni és attól számított harminc nap elteltével hajthattuk csak végre – miniszteri vétóként jelentkezett.” Az *Alapító oklevél* általánosságban megfogalmazott, nem pontosan körülhatárolt pontjai különböző értelmezésekre adtak lehetőséget, és későbbi viták forrásai lettek. „Az nem tudtuk elérni – írta a tárgyalásokról Basch Lóránt –, hogy magában az alapító oklevélben nyerjen megerősítést, hogy a vétőjog csak jogerős bírói ítélettel megállapított tényekre alapítható.” Az alapítványi ügyvivő határozottan állította, hogy az oklevél biztosította autonómiájukat. „A kormányhatalom, a törvényesség határain belül sem közvetlenül, sem közvetve nem nyert ügyvitelünkre befolyást. Nem nyert döntéseink meghozatalára sem. Az államrezon indokolta vétőjog nem befolyásolhatta és nem is befolyásolta működését. Határozatai[nkat] nem tartoztunk *indokolni*.” A főfelügyeleti hatóságnak az oklevél 22. §-a alapján joga lenne arra is, hogy a kurátort elmozdítsa, ha vétett az 1921. évi III. tc. (az úgynevezett rendtörvény) ellen, vagy súlyos mulasztásokat, gazdasági visszaéléseket követett el. De ebben az esetben sem lenne kinevezési joga, mert az alapítvány szervezeti függetlenségének megóvása érdekében megerősítették a kurátoroknak a végrendeletben biztosított utódkijelölési jogát (1. §).

A minisztérium a nyolctagú tanácsadó testületen keresztül is szerette volna csökkenteni a két kurátor hatáskörét. A 24. § azonban egyértelművé te-

³ Baumgarten Ferenc: *Irodalmi Alapítvány Alapító Oklevele*. A kiadásért felelős Basch Lóránt. Budapest, 1928. Közli: *A Baumgarten Alapítvány. Dokumentumok 1917–1941*. I–III. (A továbbiakban BAD.) Babits könyvtár, 8–10. Szerk.: TÉGLÁS János. Argumentum Kiadó, Budapest, 2003. I. 308–321.

⁴ BASCH Lóránt: *A végrendelettől az első díjkiosztásig*. (Kézirat.) Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár (a továbbiakban PIM) V. 3820/194/28. Közli: *BAD*, I. 184–185., 321.

szí, hogy a testület csak véleményező szerv, javaslatai a végrehajtók döntési jogát nem korlátozzák. A tanácsadó testület nem vált a minisztérium eszközzé, bár lehetőséget kapott arra: ha legalább öt tagja úgy véli, „hogy a kurátorok által kiválasztott valamely írónak évdíjban való részesítése az alapító levél rendelkezéseivel merőben ellenkezik [...] a főfelügyeleti hatósághoz felterjesztendő észrevételt tehet.”

A minisztérium a 22. § alapján soha nem támadott, húsz évig a tanácsadó testület sem került ellentétbe a kuratóriummal, csak egyszer, 1948 végén történt meg, hogy *egy* tagja panasszal élt a felterjesztéssel szemben.

A minisztérium az alapítvány gazdasági ügyeit a Közalapítványi Királyi Ügyigazgatóságon keresztül *felügyelte*, ennek igazgatója hivatalból az alapítványi tanács elnöke is volt. Ellenőrizte a gazdálkodási iratok szabályos vezetését, valamint felülvizsgálta az évdíj- és segélyszámlákat. (A jövedelmi számlát azonban nem kellett bemutatni a főhatóságnak; erről utalták ki a minisztériumnak nem tetsző írók segélyét.)

A Baumgarten Alapítvány történetének több mint két évtizedét az alapítványi ügyvivő alakja köti össze. Basch Lóránt már a végrendelet megfogalmazásakor tanácsokkal látta el egykori iskolatársát és barátját, Baumgarten Ferencet, jelen volt mind a húsz díjkiosztást megelőző döntéseknél, gondosan kezelte a rábízott tulajdont; megéli az alapítvány felszámolását, vagyónak államosítását és ezzel együtt kuratori tisztének megszűnését is. Az irodalmi végrehajtók személye alapján két szakaszra oszthatjuk ezt a kort.

II. Kísérletek az autonómia korlátozására

Babits Mihály kurátorsága (1928–1941) idején a minisztérium nem sértette meg nyíltan az alapítvány státútumait, bár többször is kifogásolta döntéseit és kritizálta működését. 1930-ban „vétó”-t emelt Pap Károly díjazása ellen, mert „nevezett író a kommunizmus alatti magatartása, nevezetten büntettnak minősített cselekménye miatt börtönbüntetésre ítéltetett”.⁵ (Később azonban amnesztiában részesítették a húszéves fiatalembert.) A kuratórium és a tanácsadó testület szembehelyezkedett a miniszteri tiltással, megfellebbezte a döntést, a főhatóság azonban ezt nem vette figyelembe. Ezután az eset után mindkét fél óvatosabb lett: a minisztérium az újságokban megtépzott tekintélyét, az alapítvány pedig autonómiáját féltette. Amikor 1938-ban ismét felvetődik Pap Károly díjazásának kérdése, akkor a többség már nem vállalja a minisztériummal való újabb összeütközést. A kultuskormányzat 1934-es leiratában – Basch Lóránt visszaemlékezése⁶ szerint – kifogásolta Illyés Gyula, Gellért Oszkár és Tersánszky Józsi Jenő ismételt díjazását, és felhívta a kura-

⁵ A Pap Károly ügy dokumentumait lásd *BAD*, II. 55–62., 77–80., 102–107., 114–123., 131–136.

⁶ Basch Lóránt: *A Baumgarten-díj története*. (Kézirat.) Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (a továbbiakban OSZK) Fond 145/332.

tóriumot, hogy másokat jelöljenek helyettük. A testület nem teljesítette a kérését, kiadta a díjakat. A következő esztendőől azonban nem éltek az évdíj-meghosszabbítás jogával és gyakorlatával, néhány író (Illyés Gyula, Nagy Lajos, Illés Endre) csak egy-két év kihagyás után díjaztak újra. A következő nagyobb összetűzésre 1936-ban került sor: a kuratórium díjat akart adni Kassák Lajosnak,⁷ de a főhatóság ezt nem hagyta jóvá, mert az író *Egy ember élete* című művének egyes (a kommün idején játszó) részei miatt – izgatás és nemzetgyalázás vétsége címen – bírósági eljárás folyt ellene, de ítéletet még nem hirdettek. (Január végén a tábla felmentette Kassák Lajost!) Két nappal a díjkiosztás előtt, január 16-án Stolpa József államtitkár a minisztériumba rendelte a két kurátort, s közölte, hogy a bűnvádi eljárás elegendő ok a „vétó”-ra. Basch azzal érvelt, hogy jogerős bírói ítélet nélkül nem lehet letiltani a díjat.⁸ Babits pedig – kurátortársa feljegyzéséből tudjuk – azt mondta: „az én feladatomban csak az, hogy irodalmi szempontból és az alapító végrendeletének egyéb szempontjaiból mérlegeljem a díj kiadását. Arra nem vállalkoztam, hogy olyan nyomozásokat folytassak, olyan szempontokból, amelyek a díj odaítélésénél, a végrendelet szerint közömbösek.” Mivel a hatalom emberének Schöpflin Aladár és Illyés Gyula személye ellen is volt kifogása, az írásban megfogalmazott újabb „vétó”-tól és annak következményeitől tartva a felterjesztést két helyen is megváltoztatták: Kassák Lajos nyilvános elismerésétől elálltak, de Vas István nevét is törölték⁹ két politikailag támadható írása (*Egy tudományos forradalmárhoz, Levél egy szocialistához*) miatt. (Illyés és Schöpflin azonban megkapta a kitüntetést.) Kassák ügye kevés híján a parlament elé került: Kéthly Anna szociáldemokrata képviselő január 22-én szóbeli interpellációra jelentkezett „Az alapítványi felügyeleti hatóság szerepe a Baumgarten-díj ez évi oda ítéelésénél” tárgyban, de Kassák Lajos (miután a kurátor biztosította őt, hogy 2000 pengővel kárpótolják) és Basch Lóránt kérésére – az utóbbi nem akarta „politikai vita tárgyává tenni” az alapítvány ügyét – végül törölte a hozzászólást. 1938-ban hasonló helyzet alakult ki: Zelk Zoltán jelölését¹⁰ vonták vissza, mivel kiderült, hogy kommunista múltja miatt rendőri felügyelet alatt állt. 1941-ben a második zsidótörvény következtében Szép Ernő és Szerb Antal újabb jelölésétől tartózkodtak.

A miniszteri „vétó”, illetve ellenkezés akadályozta ugyan az említett írók nyilvános kitüntetését, de Babits és Basch a főhatóság megkerülésével jelentős segítséggel kárpótolta őket.

A harmincas évek második felétől a minisztérium szóbeli és írásbeli „dortóriumai” (a kifejezés Schöpflin Aladártól származik) aggodással töltöt-

⁷ Kassák Baumgarten-díjáról lásd *BAD*, II. 578–580., III. 6–7., 20–23., 36., 47–48., 52–58.

⁸ BASCH Lóránt: *Feljegyzés Kassák Lajos Baumgarten-díjáról*. OSZK Fond III/700/3. Közl.: *BAD*, III. 58.

⁹ VAS István: *Nehéz szerelem*. Harmadik rész. Mért vijjog a saskeselyű. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984. I. 310–314. Közl.: *BAD*, II. 578–579.

¹⁰ GÁL István: *Babits Mihály és Basch Lóránt a Baumgarten-alapítvány első tíz évéről. Zelk Zoltán Baumgarten-díja*. In: GÁL István: *Babits Mihály*. Összeállította GÁL Ágnes–GÁL Julianna. Argumentum Kiadó–OSZK, Budapest, 2003. 542–548. Közl.: *BAD*, III. 578–579.

ték a kuratóriumot. Babits több alkalommal is szorongva írt erről a *Beszélgetőfüzetek* lapjain, az egyik legutolsó, 1941. július 20-i bejegyzése ez volt: „Nagyon óvatosnak kell lennünk, semmi okot sem adni a beleszólásra.”¹¹

1928–1941 között a hatalom tiltott, rosszállását fejezte ki szóban és írásban, de tárgyalt, nem erőltetett a kuratóriumra általa javasolt személyeket, nem akarta az alapítványt irányítani, autonómiáját megszüntetni, és vagyona fölött sem akart rendelkezni. Szigorú állami ellenőrzésről, az önállóság megszüntetéséről csak néhány újságcikkben és magánlevélben esik szó. Basch egy helyen azt írta, hogy ebben az időben az alapítvány „léte gyakran egy hajszálon függött”, máshol azt a megjegyzést teszi, hogy Babits életében „törvényt a kormányhatóság nem sértett”.¹² Ez a kettősség azzal magyarázható, hogy a célok elérése és a megsemmisítés veszélye között a vezetőség nem egy esetben – Basch kifejezésével¹³ – „tojástáncot” járt.¹⁴

Schöpflin Aladár kurátorságának (1941–1950) idejét a történelem tagolta két részre. Az 1941–1945 közötti négy évben a jobboldali sajtóban (Egyedül Vagyunk, Nemzetőr, Pest, Új Európa, Magyar Út) fokozódik a zsidó alapítvány és annak zsidó kurátora elleni hajszja. Már a törvényhozás épületében is szóba kerül az alapítvány. 1942. november 20-án a parlament 310. ülésén¹⁵ Matolcsy Mátyás párton kívüli (korábban nyilaskeresztes) képviselő a „magyar kultúra és nemzetvédelem szégyenének” nevezte a Baumgarten-díjat, azért, mert alapítója zsidó és a zsidóságot, nem pedig a „fajiságukat megtagadni nem akaró magyar tehetségeket támogatja”. Azt javasolja, hogy az állam szüntesse meg önállóságát, és a jövőben a kultuszkormányzat irányítsa „tisza magyar faji alapon”. A kormány véleményét jól tükrözi Kállay Miklós miniszterelnöknek az alapítványi joggal összhangban lévő – más megoldást sugalló – közbeszólása: „Úgy van! Csak még a magyar mecénásokat is várjuk meg!”

Mivel a hatalom az egyik előző kormány által szentesített magánalapítványt sem „államosítani”, sem megszüntetni nem akarta, erre nem volt törvényes lehetősége, ezért ennek ellensúlyozására, lehetővé tételére új kitüntetések akart létrehozni. 1943 elején Szabó Lajos ügyvéd megalapította a Magyar Irodalompartoló Társaságot, mely azokat az írókat támogatná, akik a „magyar népi közösség és nemzeti újjászületés nagy céljait” szolgálják. Matolcsy Mátyás képviselő javaslatára pedig létrehozták a Horthy István Irodalmi és Tudományos Nagydíjat, melyet nem nyerhet el az, akinek felmenői között zsidó származású van. Az „ellen Baumgarten-díjak” – melyek

¹¹ BABITS Mihály *Beszélgetőfüzetek*. A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta BELIA György. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980. II. 423. Közli: *BAD*, III. 389.

¹² *BAD*, I. 185.

¹³ Uo.

¹⁴ Babits életében a tizenhárom alkalommal megrendezett január 18-i Baumgarten-ünnepen 84 díjat és 34 jutalmat adtak át.

¹⁵ Az 1939. évi június hó 10-én hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. 16. k. 37. Budapest, 1942. – Ez és a továbbiakban idézett források szövege az Argumentum Kiadó gondozásában a közeljövőben megjelenő *A Baumgarten Alapítvány. Dokumentumok 1941–1950* című könyv IV–V. kötetében található meg.

kiosztására csak egyszer, 1944 januárjában került sor – nem veszélyeztették az igazi jelentőségét, nemcsak a múltban gyökerező, Babitsra épülő tekintélye, hanem biztos anyagi háttér miatt sem. (Az új díjak pénzügyi fedezetét elsősorban adományokból akarták megteremteni.) Hiába írta a *Magyar Út* című lap azt, hogy a jövőben „magyar író Baumgarten-díjat többé nem fogadhat el”,¹⁶ Schöpflin Aladár bátran hangoztatta, hogy a Baumgarten-díj az egész magyar irodalomé.¹⁷ Ennek az időszaknak három díjkiosztását megelőző testületi ülések jegyzőkönyvei – egy kivételével – nem maradtak fenn, így nem tudjuk, hogy volt-e miniszteri beavatkozás vagy sem. Csak későbbi visszaemlékezésekből értesülünk arról, hogy Kardos Tibor¹⁸ 1942-ben, Török Sándor pedig 1943-ban nem kaphatott díjat. Az 1942–1944 közötti időben 16 díjat és 7 jutalmat adtak ki. De csak olyanokat mertek díjazni, akik a faji törvények szempontjából nem voltak kifogásolhatók.

III. Remények és csalódások

Schöpflin Aladár kurátorságának *második szakaszában (1945–1950)* mindenki abban reménykedett, hogy az alapítvány végre teljesen önállóan, korlátozásoktól mentesen működhet. A derűlátást beárnyékolta, hogy a Sas utcai háromemeletes székházat 1945. január 11-én bombatalálat érte, a felső szintek egy része elpusztult, a Baumgarten-könyvtár is megsemmisült. Sok lakás és iroda használhatatlanná vált, emiatt csökkent a bérleti díj, s a kiesett jövedelmet csak némileg pótolta, hogy az alapítvány 1945–1948-ban – engedélyesként – a 300 fős nézőterű Krisztina moziból is szert tett némi bevételre. Basch Lórántnak a kisebb jövedelemből a ház helyreállításáról és a díjak fedezetéről is gondoskodni kellett. Jó gazdálkodását bizonyítja, hogy az infláció ellenére már 1945-ben élelmiszersegélyeket osztott a rászoruló íróknak, 1946-tól pedig fizetni tudta a díjakat, először aranyban, később pedig forintban.

A háború után a kultusztárcával hosszú ideig harmonikus volt az együttműködés. Ezt a miniszterek személye is elősegítette: Keresztury Dezső minisztersége előtt és után is tagja volt a tanácsadó testületnek, utódja, Ortutay Gyula pedig kétszer kapott Baumgarten-díjat. A főhatóság figyelemmel kísérte az alapítvány rendezvényeit: az 1946-os díjkiosztáson megjelent Pátzay Pál, a kultuszminisztérium művészeti osztályának vezetője, a Babits Mihály születésének 65. évfordulóján (1948. november 26-án) tartott alapítványi ünnepségen pedig Ortutay Gyula miniszter vett részt. A Baumgarten-díj jelentőségét növelte az is, hogy 1948-ig vetélytárs nélkül működött, s a legtekintélyesebb és legnagyobb anyagi értéket adó irodalmi elismerés volt.

¹⁶ Baumgarten ellen. *Magyar Út*, 1943. január 14. 1–2.

¹⁷ Vállalunk minden felelősséget – mondotta Schöpflin Aladár a Baumgarten-díjak kiosztásánál. *Esti Kurír*, 1943. január 19. 7.

¹⁸ A *Hétfő Reggel* című lap is úgy értesült, hogy Kardos Tibor a díjazottak között lesz. *Kik kapják az idén a Baumgarten-díjat?* 1942. január 17. 5.

A főhatósággal csak egyetlen kérdésben, az alapító okirat módosításában nem tudtak megegyezni. Az 1946. november 16-i ülésen¹⁹ elhatározták, hogy töröltetik a 4. § (3) és a 22. § (2) bekezdését, mely az írók elleni vétó és a kurátorok elmozdításának jogi alapjait képezhetik. A minisztérium egyetlen engedményt volt hajlandó tenni: nem követelné meg a kuratóriumtól a díjazandó írók névsorának felterjesztését, de panasz esetén utólag érvényesítené megsemmisítési jogát. A két rész törléséhez azonban nem járult hozzá, ezért a vezetőség – amint ez az 1947. november 29-én²⁰ felvett jegyzőkönyvben olvasható – már „nem tartja kívánatosnak a változtatást”. Ennek a gyakorlatban nem is volt jelentősége, mert 1948-ig nem emeltek kifogást a felterjesztett névsorok ellen, 1949-ben pedig már nem vették figyelembe az alapítvány alkotmányát.

Nézeteltérések csak a testületen belül alakultak ki: Illés Endre és Gellért Oszkár éles ellentétbe került Basch Lóránttal. Ezek a viták azonban egyelőre nem veszélyeztették az autonómiát, legfeljebb a nagy múltú intézmény tekintélyét csorbították.²¹

A viszonylag nyugodt működést kívülről az Írószövetség 1946. január 20-i ülésén elhangzott követelés zavarta meg, melynek lényege: váltsák le a kuratóriumot és a kitüntetésekkel kapcsolatos döntési jogkörét ruházzák a szövetség elnöki tanácsára. A sajtó is kritizált: egyik fő kifogása az volt, hogy a múltban mellőzték a haladó szellemű írók díjazását.²² A vezetőségben helyet foglaló néhány személlyel kapcsolatban már a reakciós vád is elhangzott a *Népszava* cikkében. Nádor Jenő szerint „a Baumgarten-kuratórium tagjai között is el kell következnie a tisztulásnak. A múlt megalkuvói, a fasiszta miniszterek hűséges kiszolgálói távozzanak, adják át helyüket gerinces, igaz meggyőződésű, valóban független gondolkodású férfiaknak.”²³ Ezekkel a vádakkal szemben Basch Lóránt ünnepi beszédeiben, cikkeiben, nyilatkozataiban azt bizonygatta, hogy a múltban, vállalva a hatalommal való ütközést, gyakran jutalmaztak baloldali írókat. Még arra is kísérletet tett, hogy a politika pártfogását is megszerezze: Lukács Györgyöt és Andics Erzsébetet szeretne volna bevonni a tanácsadó testület munkájába, de meghívását mindketten visszautasítják.

Amikor az alkotó munka jutalmazására a kormány megalapította a Kosuth-díjat, véget ért a Baumgarten Alapítvány kitüntetési egyeduralma. Ez lehetőséget adott Keszi Imrének arra, hogy a *Szabad Nép*ben párhuzamot vonjon a régi és az új díj között. Cikke elismerést és bírálatot, valamint a jövőt sejtető vágyat is tartalmazott: „Kívánatos volna, ha ez a Kossuth-díj

¹⁹ Jegyzőkönyv, OSZK Fond 145/12.

²⁰ Jegyzőkönyv, OSZK Fond 145/13.

²¹ A vitáról részletesebben lásd TÉGLÁS János: *Az utolsó díjkiosztás és a Baumgarten Alapítvány megszüntetése*. Közli: *BAD*, I. 11–12.

²² LOSONCZI Ádám: Két évi szünet után tegnap kiosztották a Baumgarten-díjat. *Világosság*, 1946. január 20. 2.; Kiosztották a Baumgarten-díjakat. *Szabad Nép*, 1947. január 19. 8.

²³ NÁDOR Jenő: Távozzanak. *Népszava*, 1947. január 16. 3.

mihamarabb az öt megillető térre szorítaná vissza [...] a polgári irodalom szánalmasan szegényes, de nálunk mégis eddig legnagyobb jelentőségű irodalmi díját: a Baumgarten-díjat.”²⁴ Az újságcikkek azonban csak sejtették az alapítványra váró veszélyeket, de önállóságát nem fenyegették.

Közben Basch Lóránt nagy erőfeszítéseket tett a Sas utcai ház újjáépítésére: 1947 őszén befejeződött a földszint és az első emelet felújítása, az épületet ideiglenes tetővel fedték be. A kurátor a teljes helyreállítást az UNESCO-tól remélt 6000 dolláros adománnyal és az államtól igényelt kölcsönnel szeretne volna megvalósítani, a könyvtár újbóli megnyitásához pedig külföldi, elsősorban svájci és angol bibliotékáktól várt segítséget. Az állam azonban nem nézte jó szemmel, hogy egy nagy és értékes ingatlan újjáépítését magánszemély irányítsa; jobban bízott a Közületeket Elhelyező Bizottság (KÖZELBIZ) és a KIK által szervezett kivitelezésben.

A hatalom első támadására 1948 nyarán került sor. Nem a jelölés terén meglévő autonómiát készültek korlátozni, nem a vezetőség számadásait, gazdasági ügyvitelét akarták felülvizsgálni, hanem – Basch Lóránt kikapcsolásával – az alapítvány gazdálkodását és egész vagyonát kívánták ellenőrizni és irányítani. A közületi kezeléstől egyenes út vezet az államosításig, ennek megvalósítására azonban egyelőre még nem volt törvényi lehetőség.

A következő három levél azt jelzi, hogy a Vas Zoltán vezette Gazdasági Főtanács általános intézkedése nyomán veszélybe került az *Alapító oklevél* 6. §-ában megfogalmazott következő elv: „Az alapítvány ingatlana el nem idegeníthető.” Az is kiderül ezekből az írásokból, hogy a Sas utcai ház „jogtalanul” történő ellenőrzését csak egy politikailag befolyásos személy – pártfunkcionárius – által nyújtott segítséggel lehet *ideiglenesen* elkerülni.

Gazdasági Főtanács Titkársága – Basch Lórántnak²⁵

Másolat

Gazdasági Főtanács Titkársága

Budapest V. Nádor u. 9.

dr. Basch Lóránt ügyvéd úrnak

a Baumgarten Alapítvány házainak kezelője,

Budapest

A G. F. 1552/1948. sz. határozatával az alapítványi házak kezelését a Közületi Ingatlan Központ hatáskörébe utalja.

Felkérjük, hogy a Baumgarten Alapítvány tulajdonát képező bérházaira és ingatlanaira vonatkozó házkezelési és egyéb okiratokat a Közületi In-

²⁴ Keszi Imre: Baumgarten-díj és Kossuth-díj. *Szabad Nép*, 1948. január 18. 8.

²⁵ PIM V. 3477/3. G. (Másolat.) Az értesítés versóján kézírással: VII. ü. e. /Antal Elvtárs/Sürgős; – 2. Bélyegzőben: V. K. M. Bpest/1948. szept. 4. /Miniszteri levelezés/Szám 1222/Osztály VII.

gatlan Központba (V. Mérleg u. 6.) Galántai József előadónak *haladéktalanul* adja át.

Budapest 1948 augusztus 25.

Garam József s. k.
[pecsét]

Schöpflin Aladár – Révai Józsefnek²⁶

[Budapest, 194]8 aug. 31.

Kedves Barátom,
engedd meg, hogy egy közérdekű ügyben segítségdet kérjem. A gazdasági főtanács Vas Zoltán rendelkezésére elrendelte a Baumgarten alapítvány egyetlen vagyontárgyának, Sas utcai házának, közületi kezelésbe vételét. Az alapítvány kezelése elválaszthatatlan ennek a háznak kezelésétől. Sorsa, annak mikéntjéről függ. Basch Lóránt személyének kikapcsolása a kezelésből az alapítvány elsorvadásához kell, hogy vezessen. Az anyagi ügyek az ő személyéhez kapcsolódnak. Ő húsz éven át teljes önzetlenséggel ennek a célnak szentelte életét s hogy az alapítvány ma a régi keretek között működik, a teljes kiegészítés után, ez csak az ő érdeme. A közületi kezelés sokszoros költséggel járna, nem az alapítvány speciális érdekeinek szem előtt tartásával történne, hanem a közületi ingatlan központra irányadó általános szabályok szerint. Annyit mondhatok, hogy ez katasztrófa volna az alapítványra. Talán nagyobb, mint a ház kiegészítése. Az alapítvány ügye, hanyatló életem legfontosabb feladata. Működésének további folytatásáért teljes lellemmel felelősnek érzem magam. Arra bátorít ez fel, hogy megkérjelek, légy szíves ezeket a szempontokat Vas Zoltán előtt megvilágítani. És arra kérnélek, fogadd Basch Lórántot, aki megadná a felvilágosításokat.

Őszinte tisztelőd és híved

Schöpflin Aladár

Révai József – Schöpflin Aladárnak²⁷

[Budapest, 194]8 szeptember 10.

Szám: 74/B/1948.

Kedves Barátom!

Augusztus 31-én kelt leveledre késve válaszolok, mivel szabadságomról visszatérve igen sok munka várt rám.

²⁶ PIM V. 3477/1. G. A Baumgarten Ferencz Irodalmi Alapítvány nyomtatott fejléces levélpapírján. Autográf aláírás.

²⁷ PIM V. 3477/5. G. A „Magyar Dolgozók Párja Központi Vezetősége Révai titkárság” nyomtatott fejléces levélpapírján. Autográf aláírás.

A Baumgarten alapítvány Sas utcai házának ügyében beszéltem Vas Zoltánal. Megígérte, hogy az épületet felszabadítja a közületi kezelésbevétel alól.

Amennyiben még valamilyen nehézség merülne fel, Basch Lóránt keresse fel Vas Zoltánt.

baráti üdvözzel:

Révai József

Schöpflin Aladár úrnak

Budapest

A hírlapok egy része politikai okokból támadta a múltból itt maradt alapítványt, küszöbön állt a Gazdasági Főtanács határozatának a végrehajtása is; a nagypolitikában pedig eldőlt a hatalomért folytatott harc. Ilyen körülmények között készült a kuratórium és a tanácsadó testület az utolsó díjkiosztásra. A tanácskozások hangulatán nem érződött a közelgő vég, a résztvevők nem gyanították, hogy 1950-ben már nem kerül sor újabb értekezletekre, és azt sem gondolták, hogy egy nappal az utolsó Baumgarten-ünnep előtt, 1949. január 17-én eldőlt az alapítvány sorsa: a 65 éves Gábor Andor tiszteletére rendezett írószövetségi banketten egy magánbeszélgetésen Révai József helyesli azt a javaslatot, hogy a Sas utcai intézményt Schöpflin halála után számolják fel.²⁸

Jegyzőkönyv a Tanácsadó Testület

1948. november 13-i üléséről²⁹

Jegyzőkönyv,

mely felvétellett az alapítvány tanácsadó testületének 1948. november 13-án, Schöpflin Aladár lakásán, d. u. 1/2 6 órakor tartott üléséről.

Jelen voltak: dr. Fülep Lajos, Gellért Oszkár, Keresztury Dezső, Mátrai László, Sík Sándor és Rédey Tivadar testületi tagok és Schöpflin Aladár és dr. Basch Lóránt kurátorok.

Alapítványi ügyvivő előterjeszti Brisits Frigyes testületi tag lemondó levelét, mely jelen jegyzőkönyvhöz csatoltatik és az ügyrend 3-ik §-a értelmében, a megüresedett tagsági hely betöltését kéri.

Gellért Oszkár bejelenti, hogy több testületi taggal történt megbeszélés alapján kérdést intézett Lukács György egyetemi tanárhoz, hogy vállalná-e a testületi tagsági tisztelet, akitől azonban nemleges választ kapott azzal, hogy a testületnek bármikor rendelkezésére áll, ha hozzá tanácsért fordulnak. Ama nézetének ad kifejezést, hogy oly szépirodalmi szakértőt kellene bevá-

²⁸ GELLÉRT Oszkár: *Kortársaim*. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1954. 236.

²⁹ OSZK Fond 145/14/1. Autográf aláírások.

lasztani, aki a legújabb irodalmat állandóan figyelemmel kíséri és javaslatba hozza Kolozsvári Grandpierre Emilt, a Magyarok szerkesztőjét.

A tanácsadó testület tagjai ezt a javaslatot, egyértelmű helyesléssel fogadják és egyhangú határozattal Kolozsvári Grandpierre Emilt a testület tagjává választják.

Alapítványi ügyvivő felhívja a figyelmet arra, hogy Rédey Tivadar testületi tag elnöki megbízása, az alapító oklevél értelmében lejárt és új elnök választása vált szükségessé.

Gellért Oszkár testületi tag dr. Fülep Lajost hozza javaslatba, aki az összes jelenevők kívánságára elvállalja a tisztséget és átveszi az elnöklést.

Ezután elnöklő felhívja a testület tagjait, hogy ajánlásukat az évdíjakra és jutalmakra külön-külön tegyék meg.

Alapítványi ügyvivő bejelenti, hogy három 10 000.– Ft-os évdíj és hat 4000.– Ft-os, esetleg három 4000.– Ft-os és három 3000.– Ft-os jutalom kerülhet kiosztásra.

Gellért Oszkár évdíjra ajánlja Németh Lászlót, Devecseri Gábort és Ignotus Hugót, feltéve, hogy Amerikából hazajön. Jutalomra ajánlja Balázs Sándort, Keleti Artúrt, Benjamin Lászlót, Hollós Korvin Lajost, Palotai Borist, Szabó Magdát, Nagy Sándort és Szigeti Józsefet.

Keresztury Dezső évdíjra ajánlja Németh Lászlót, Tamási Áront és Bibó István publicistát. Jutalomra: Keleti Artúrt, Sarkadi Imrét, Lakatos Istvánt, Kéry Lászlót és Győri Jánost.

Rédey Tivadar közelebbi megjelölés nélkül díjazásra ajánlja Bernáth Aurélt, Szabó Lőrincet, Balázs Sándort és Keleti Artúrt.

Sík Sándor csatlakozik Németh László és Devecseri Gábor évdíjban részesítéséhez és fenntartja, hogy ajánlásait a jövő ülésen megtehesse.

Mátrai László Trencsényi-Waldapfel Imrét ajánlja évdíjra, vagy jutalomra.

Alapítványi ügyvivő megemlíti, hogy az alapítvány kuratóriuma 1938-ra Komlós Aladárnak ki akarta adni az évdíjat, de a közvetlenül megelőző időben Prágában tartott beszéde folytán felmerült bonyodalom³⁰ ezt lehetetlené tette. Kardos Tibornak pedig 1942-re tényleg évdíjat odaítélő határozatot hozott, amelyet a kultuszminiszter megsemmisített. Mindkét esetben Babits Mihály kívánsága volt az évdíj odaítélése. Felfogása szerint ezeket az írókat ezúttal, vagy más alkalommal évdíjban kellene részesíteni.

Schöpflin Aladár kurátor per analogiam megemlíti, hogy 1943-ban egy díjjal felérő rendkívüli segélyben kívánta Török Sándor írórt részesíteni (származási okokból évdíjat nem kaphatott) és ily irányban személyesen is járt el Stolpa államtitkárnál, de eredménytelenül. Ezt az írórt is kárpótolni kellene.

³⁰ Komlós Aladár 1937 szeptemberében előadást tartott Prágába, utána a *Magyar Nap* című lapnak nyilatkozott (BARKÓCZY István: A kölcsönös megismerés a közeledés előfeltétele. Komlós Aladár nyilatkozata a *Magyar Nap*nak. 1937. október 6. 4.). A beszéd és az interjú miatt a kormánypárti sajtó hajszát indított ellene, két esztendőre felfüggesztették állásából.

Keresztury Dezső és *Mátrai László*, *Kardos Tibor* évdíjban részesítését, *Rédey Tivadar* Komlós Aladárét nem látja különösebben indokoltnak.

Fülep Lajos elnök egyelőre a maga részéről Trencsényi-Waldapfel Imre évdíjban való részesítését támogatja.

Ezek után az elnöklő az ülést berekeszti és a legközelebbi ülés napját f. évi november 27-ének d. u. 5 órájára tűzi ki, amelyről tagok figyelmeztetőt és az új tag meghívót fog kapni.

Kmf.

Mátrai László
a testület jegyzője

Fülep Lajos
elnök

Jegyzőkönyv a Tanácsadó Testület

1948. november 27-i üléséről³¹

Baumgarten Ferencz Irodalmi Alapítvány
Bpest, XII. Városmajor u. 48.

Jegyzőkönyv

mely felvétellett a Baumgarten Ferencz Irodalmi Alapítvány Tanácsadó Testületének f. évi november hó 27-én d. u. 5 óraker, Schöpflin Aladár írókurátor lakásán megtartott üléséről.

Jelen voltak: Fülep Lajos elnök, Rédey Tivadar, Gellért Oszkár, Sík Sándor, Keresztury Dezső, Mátrai László tanácsagok és a kurátorok.

Elnöklő az ülést megnyitván, hozzászólást kér a múlt alkalommal elhangzott ajánlásokhoz és újabb ajánlásokat.

Sík Sándor jutalomra ajánlja Kéry László és Győry János írókat.

Schöpflin Aladár írókurátor visszavonja a múlt alkalommal tett ajánlását Török Sándort illetően, miután oly körülmények merültek fel, amelyek az idei évben alkalmatlanná tennék az illető díjban részesítését. Felfogása szerint az idei évben Komlós Aladárnak évdíjban részesítése nem maradhat el. Megemlíti Thurzó Gábor nevét is nagyobb jutalomra, és Sötér Istvánét is. Kisebb jutalom szempontjából felemlíti Jánosy István, Balázs Anna neveit is.

A tanácskozás során kialakult, hogy Németh László évdíjban részesítése és Benjamin László és Szabó Magda megjutalmazása tekintetében nincs nézeteltérés.

Keresztury Dezső felveti Képes Géza költő és műfordító nevét, akinek anyagi körülményei is indokolttá tennék évdíjban való részesítését.

Mínthogy csak három 10.000.– Ft-os évdíjról lehet szó, a kurátoroknak döntenők kell, hogy Komlós Aladárt, vagy Trencsényi-Waldapfel Imrét, Devicseri Gábort, vagy Képes Gézát kívánják-e inkább évdíjhoz juttatni.

³¹ OSZK Fond 145/14/2. Autográf aláírások.

A jogászkurátor megjegyzi, hogy Komlós és Trencsényi-Waldapfel között a választás nagyon nehéz, mert mindkettő mellett felhozhatók oly érvek, amelyek a díj kiadását az idén indokolják. Gondolkozni kell oly megoldáson, hogy mindketten hozzájuthassanak a díjhoz.

A tanácskozás során felmerült, hogy mily összegű jutalom volna az, amely évdíj helyett Thurzó Gábornak kiadható lenne anélkül, hogy ez érzékenységet bántaná. Az írókurátor hangsúlyozta, hogy Szigeti Józseffel folytatott hosszas beszélgetése meggyőzte arról, hogy őt 3.000.– Ft-nál nagyobb jutalomban kellene részesíteni.

A jogászkurátor arra utal, hogy a fiatal írói nemzedék nagy várakozással néz a Baumgarten-díj döntései elé és ezek sorából is kellene valakit jutalmazni. Költők közül gondolni lehet Rába Györgyre, Jánosy Istvánra, Lakatos Istvánra. Utóbbit többen még idő előttinek vélik, Keresztury Dezső ezúttal is ajánlja Sarkadi Imre novellistát.

Miután végleges döntésre a dolog még nem érett meg, elnök az ülést két hétre, december 11-ének d. u. 5 órájára halasztja.

Ezek után elnök az ülést bezárja.

Kmft.

Mátrai László
jegyzőkönyvvezető

Fülep Lajos
elnök

Jegyzőkönyv a Tanácsadó Testület

1948. december 11-i üléséről³²

Jegyzőkönyv,

mely felvétel 1948. évi december hó 11-én d. u. 5 órakor a Baumgarten Ferencz Irodalmi Alapítvány tanácsadó testületének Schöpflin Aladár lakásán tartott üléséről.

Jelenlévők: dr. Fülep Lajos elnök, Gellért Oszkár, Kárpáti Aurél, Keresztury Dezső, Mátrai László, Rédey Tivadar, Sík Sándor testületi tagok és a kurátorok.

Elnök felolvassa dr. Grandpierre Emil levelét, amelyben összeférhetlenségre hivatkozással közli, hogy a testületi tagságot nem fogadhatja el. Ennek folytán felmerül egy tagsági hely betöltésének szüksége.

Gellért Oszkár utalással arra, hogy az alapítvány hagyománya, hogy egy történettudós is helyt foglaljon a testületben, miután az alapító maga is történész volt, szakmájánál fogva, dr. Andics Erzsébet egyetemi tanárt hozza javaslatba. A testület tagjai egyértelműen helyeslik ezt a választást, tisztázandónak tartják azonban, mielőtt határozat erejére emelkednék, azt, hogy hajlandó-e nevezett a tisztséget elfogadni. Ennek kipuhatolására Gellért Oszkárt kéri fel.

³² OSZK Fond 145/14/3. Autográf aláírások.

Ezek után kurátorok ismertetik eddigi döntéseiket. Két 10 000.- Ft-os évdíjat kívánnak juttatni éspedig *Németh Lászlónak* az „Iszony” című regényéért és *Ignotus Hugónak*, aki a napokban fog hazaérkezni. Utóbbi döntéshez alapítványi ügyvivő megjegyzi, hogy az első díj jutalmazottjainak megállapításánál Babits Mihály előtte oly kijelentést tett, hogy Ignotusnak ott volna a helye az első díjazottak között; csak nem lehet, mert nem tartózkodik Magyarországon. Egy 8000.- Ft-os évdíjat juttat a kuratórium *Trencsényi-Waldapfel Imrének* és egy ugyanily nagyságú évdíjat *Devecseri Gábor* és *Képes Géza* közül annak, akit a tanácsadó testület szavazással kijelöl.

Gellért Oszkár azt a javaslatot terjeszti elő, hogy bármiként alakulna is a szavazás eredménye, az aki a két író közül az idén kiesik, jövő évre részesüljön a díjból. Alapítványi ügyvivő megjegyzi, hogy ez az alapítvány gyakorlata is. Hivatkozik *József Attila* esetére.

Tanácsadó testület eltekint a titkos szavazástól, amit az ügyrend előír és nyílt szavazással, melynél *Gellért Oszkár*, *Mátrai László*, *Kárpáti Aurél* és *Sík Sándor Devecseri* mellett, *Keresztury Dezső Képes* mellett szavazott, míg elnök és Rédey Tivadar szavazatára nem került sor, szótöbbséggel erre az évdíjra *Devecseri Gábort* jelöli ki. Ezt azonban a kurátorokra nem kötelező véleménynek tekinti.

Ezek után alapítványi ügyvivő bejelenti, hogy öt 4000 Ft-os jutalomdíjat kíván a kuratórium kiadni és ezek közül három helyet betöltöttek *Benjamin László*, *Szabó Magda* és *Szigeti József* írőkkel. A negyedik helyre az *írókurátor Karinthy Ferenczet* jelölte ki, miután Nagy Sándor novellaíró regényének elolvasása után az a meggyőződése, hogy még nem érett meg a jutalomra. *Keresztury Dezső* ezt helyesli, de ismét felhívja a figyelmet *Sarkadi Imre* novellaíróra, ki nagyon ráutalt. Az ötödik hely betöltésénél *alapítványi ügyvivő* előadja, hogy ezt a helyet vagy költővel, vagy kritikussal kívánják a kurátorok betölteni. Költők közül háromra gondoltak: *Jánosy Istvánra*, *Rába Györgyre* és *Lakatos Istvánra*. *Keresztury Dezső* és *Gellért Oszkár* *Lakatos István* mellett nyilatkozott. Alapítványi ügyvivő kifejti, hogy miután a három költő között a választás igen nehéz; mindegyik mellett felhozható valamely szempont, helyesebbnek vélné, ha erre a helyre egy irodalmi kritikust választanának. *Fülep Lajos* elnök helyesli, hogy ezt a helyet ne a fiatal költők valamelyikével töltsék be.

Alapítványi ügyvivő, bár nem szokása javaslatot tenni, erre a helyre *Kéry Lászlót* ajánlja, akiben a Baumgarten irodalmár típusnak megtestesítőjét látja a fiatalok közül és akinek nagy érdeme van a felszabadulás után megindult első irodalmi folyóirat³³ körül. *Sík Sándor* ezt osztja. *Keresztury Dezső* melegen támogatja *Kéry* jutalmazását és utal arra, hogy az erre az íróra igen serkentőleg hatna. *Schöpflin* írókurátor, bár kissé korainak látja, hozzájárul ehhez a döntéshez.

³³ Az 1945 és 1949 között megjelent *Magyarokról* van szó.

Ezek után az irodalmi kurátor a fentiek értelmében összefoglalja és kihirdeti a kuratórium határozatát. Ez ellen a tanácsadó testület észrevételt nem tett.

Kelt mint fent.

Mátrai László
jegyzőkönyvvezető

Fülep Lajos
eln.

A fenti három jegyzőkönyv szövegében nem találunk heves szóváltásokra vagy nézeteltérésekre utaló megjegyzéseket. A tanácsadó testület tagjai belátásuk szerint javasolták az írókat – összesen harmincat – díjazásra. A kurátorok több íróról szavazással történő véleménynyilvánítást is kértek, de döntési jogukról nem mondtak le. Mindnyájan egyet értettek abban, hogy Németh Lászlónak és Ignotusnak díjat, Szabó Magdának pedig jutalmat adnak. Az első döntésekről kiszivárgott híreket a sajtó (*Esti Szabad Szó, Független Magyarország*) január 8-án, illetve 17-én nyilvánosságra hozta. Az is kiderül a jegyzőkönyvekből, hogy Szabó Pál és Kuczka Péter nevét senki, Gellért Oszkár sem említette, Nagy Sándor jutalmazását pedig elvetették, mert Schöpflin Aladár nem tartotta elég színvonalasnak *Az Úr jó vitéze* című regényét. A minisztérium beleszólására vagy várható elégedetlenségére utaló jel nincs a dokumentumban. Basch Lóránt kapott ugyan egy ismeretlen levélírótól jóindulatú figyelmeztetést Németh László díjazása miatt, de ennek nem tulajdonított nagyobb jelentőséget.

IV. „Az alapítványt meg kell szüntetni”

A főhatósághoz a kuratórium a tanácsadó testülettel egyetértésben feltehetőleg a következő névsort terjesztette fel: 10 000 forintos nagydíj: Németh László, Ignotus; 8000 forintos díj: Trencsényi-Waldapfel Imre; 4000 forintos jutalom: Képes Géza, Benjámin László, Szabó Magda, Szigeti József, Karinthy Ferenc, Lakatos István. Feltehetőleg kurátori döntés határozta meg négy író sorsát: Képes Géza és Lakatos István felkerült a listára, míg Devecseri Gábor és Kéry László nem.

A Szabad Nép 1949. január 1-jei cikke már jelezte, hogy változás lesz a névjegyzékben. Keszi Imre szerint „Egy évvel ezelőtt irodalmi életünket még nagymértékben a liberalizmus jellemezte. Nemcsak olyanféle jelenségekre gondolunk, mint a Baumgarten-díjak kiosztása [...], amely szerint kellő számú baloldali író jutalmazása [...] módot ad egy-két, a demokrácia ellen forduló író jutalmazására...”³⁴ A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban ebben a szellemben változtatták meg a felterjesztést. Nem a régi módszert

³⁴ Keszi Imre: A magyar irodalom fordulata és a kritika. *Szabad Nép*, 1949. január 1. 11.

alkalmazták: nem éltek a „vétójoggal”, nem hívták be megbeszélésre a kurátorokat, hanem a tanácsadó testület egyik tagjának (Gellért Oszkárnak) a javaslatára felhívták telefonon Schöpflin Aladárt, és az alapító okiratot figyelmen kívül hagyva „kijavították” a névsort. Gellért Oszkár 1954-ben így emlékszik vissza a névsor bővítésére: „A párt és a minisztérium népművelési főosztálya helyeselte, hogy díjra akarom javasolni Szabó Pált, jutalomra pedig Kuczka Pétert. De Schöpflin kurátortársa miatt nem tudtam keresztülvinni javaslatomat. Legyenek a segítségemre. Schöpflin ugyan nagyot hall, de ha a telefonkagylót a füléhez szorítja, minden szót megért. Telefonálnak neki. Így is történt. Telefonáltak, de úgy, hogy az őhaj teljesítése nem kötelező. S a két ajánlott Schöpflin határozott kívánságára meg is kapta a díjat, illetve a jutalmat.”³⁵ Németh László és Szabó Magda nevének törlesztését azonban nem indokolták, a kurátorokat nem tájékoztatták az okokról, ami az alapítvány és státútumának semmibebevételét jelentette.

A minisztériumban megváltoztatott listát a párt legfőbb fórumai szentesítették: 1949. január 11-én az MDP Agitációs és Propaganda Bizottsága saját javaslatként terjesztette fel az MDP Központi Bizottsága titkárságának. A Titkárság január 12-i ülésén, melyen Rákos Mátyás is részt vett, többek között a Baumgarten-díjjal is foglalkoztak és elfogadták Orbán Lászlónak, az agitációs és propaganda osztály vezetőjének alábbi javaslatát: 10 000 forintos nagydíj: Ignó Pál [!], Szabó Pál; 8000 forintos díj: Trencsényi-Waldapfel Imre; 4000 forintos jutalom: Képes Géza, Kuczka Péter, Benjámín László, Karinthy Ferenc, Szigeti József, Nagy Sándor. (Az elkövetkezendő alig egy hét alatt még ezen a listán is finomítottak: Képes Géza díjazott lett, a jutalom összegét 3000 forintra csökkentették, Lakatos István pedig visszakerült a névsorba.)

Basch Lóránt valószínűleg a díjkiosztás napjáig nem volt tisztában azzal, hogy miért változott meg az alapítványi üléseken elfogadott névsor: miniszteri elutasításra, illetve „vétó”-ra gondolhatott, de arra nem, hogy felső nyomásra kurátortársa egyszemélyi döntést hozott. Amikor ezt megtudta, haragra lobbant az idős Schöpflin ellen, Nagy Sándor és Kuczka Péter oklevelét pedig nem írta alá. Két nappal később fogalmazott leveléből megérthetjük azt, hogy az utolsó díjkiosztás miért nem tartozott az alapítvány szép ünnepei közé.

Basch Lóránt – Schöpflin Aladárnak³⁶

[Budapest, 1949]9 január 20.

Kedves Aladár!

Légy szíves a csatolt rendelkezést aláírni és a csatolt borítékban továbbítani.

³⁵ GELLÉRT Oszkár: i. m. 237–238.

³⁶ OSZK Fond 145/217/5. (Másodpéldány.) A postai feladóvevény bélyegzőjének dátuma: jan. 22.

Ha áttekintem az elmúlt hét mozgalmas eseményeit és okát keresem az alapítványra szégyenletes fejleményeknek, a helyzet kényszerű volta mellett ezt abban találok, hogy ezekben a kritikus szituációkban nem cselekedtünk „együttesen”, úgy mint azt az alapító levél előírja, hanem külön utakon jártunk, illetve Te, kedves Aladár, álláspontodnak velem való közlése nélkül foglaltál állást, úgy a Szabó Pál, mint a Kuczka esetben pozitív irányban, eltérve az én negatív álláspontomtól, mindkét esetben. A második eset nyilván az elsőnél elért eredmény folyománya volt. Én tájékoztatlak mindig a nálam történekről, sőt Fülepet is tájékoztattam. Rosszul esett, hogy a Te álláspontodat nemcsak hogy előzetesen nem beszéltük át, de utólag se Tőled tudtam meg; így én nem tudtam érvényesíteni azt az álláspontot, amely felfogásom szerint a körülmények között lehetséges és az alapítvány szempontjából helyesebb is lett volna. Amely álláspontot egyébként a legkiválóbb alapítványi jogászunkkal is, Pusztával megbeszéltem. Babits soha nem tett nélkülem semmit, még interjú sem adott le; én se tettem Nélküled. Azt hiszem lojalitásom ellen semmi kifogásod, mindig háttérben kívántam maradni, és mindenről híven, mindig beszámolni. Ez az oka múltkori felháborodásomnak; amit nagyon sajnálok és különösen, hogy felizgattalak és idegen helyen átengedtem magam indulataimnak. Kérlek, felejtsd ezt el. Sajnos, én magát az egész esetet soha nem fogom tudni elfelejteni. Az alapítvány presztízse kimondhatatlanul sokat veszített. Vajon mit lehet ebből még helyrehozni a külvilág előtt? és nem érdemesebb-e meghalni, semmint a dicstelen életet folytatni? Mert arra nem vagyok hajlandó, hogy Baumgarten Ferencz nevét pártpolitika zászlajára tűzsem. A párt szempontjait a legmesszebbmenően kívánom támogatni, de eszközül nem adom oda magamat. Ezzel az alapítvány értelmét és létjogosultságát vesztené. Hogy micsoda fráter Sz. Pál azt mutatja az Esti Szabad Szóban közzétett interjú, amely szerint „még sosem kaptam irodalmi díjat”. Nyilván a Szabó-félet nem tartja irodalminak, vagy elfelejtette. Én meg ezt nem tartom az ő szempontjából annak. Egyébként megbízható helyről tudom, hogy a Parasztpárt fúrta meg Németh Lászlót azért, hogy őt behozza. Ha ilyesmi lehetséges, nem szabad Baumgarten-díjat kiadni. Kuczkaról pedig láthatod az utalványból, hogy az MDP központjának tisztviselője, úgy mondják, jó fizetéssel. Ha szükségesnek tartod az ő kiértésítését, arra az esetre csatolok egy levelet; én az előzmények után nem tartom szükségesnek. Ugyancsak csatolom a Nagy Sándor kiértésítésére szóló levelet aláírás és továbbítás végett.

És most már nyugodtan nézek minden fejlemény elé. Lukács hazajövetelég ügysem történik semmi. Csak szeretném, ha Oszkár se foglalkoznék ezzel az ügyel. Ő a párt embere és így nem védheti meg, amint hogy nem is védte eddig meg az alapítványt, amelynek szabályait egyébként csak felületesen ismeri.

Régi barátsággal
[aláírás nélkül]

Schöpflin Aladár úrnak
Budapest

Basch néhány hét múlva már visszafogottabban számolt be az eseményekről Lukács Györgynek: csak általánosságban ír az alapítvány kényszerhelyzetéről, sem a pártot, sem a főhatóságot nem említette. Soraiban érződik, hogy Lukács Györgytől, Baumgarten Ferenc egykori barátjától még mindig az alapítvány védelmét várja.

[Basch Lóránt] – Lukács Györgynek³⁷

[Budapest, 194]9 február [8?]

Nagyon tisztelt kedves Professorom!

Párisi dicsőséget hozó útjáról hazaérkezve szeretettel köszöntöm. Egyelőre nem akarnám zavarni, de tájékoztatni szeretném az idei Baumgarten-díj körül, távollétében történekről. Nagyon nélkülöztük tanácsát és segítségét. A legkomolyabb ellenzésünk dacára, aminek nyomós érvekkel kifejezést adtunk, kénytelenek voltunk elfogadni a nagy-díjra Szabó Pált, kinek személye közöttünk, még novemberben szóba került és aki statutumaink szellemében, semmiképp sem volt a díjban részesítendő. Ez a juttatás sokakban, akik az alapítvány antifasiszta jellegét mindenképp megóvandónak tartják, vissz[a]tetszést szült és ennek során előkerült az illetőnek az „Egyedül vagyunk”-ban egykor megjelent cikke,³⁸ melyben mint megtért, tesz hitvallást a hungarista eszmék mellett. Ön, ki ismerte Baumgartent, tudja, hogy ez mily hűtlenséget jelent az Ő meg nem alkuvó szelleméhez. Egy jutalmat, amely felszabadult, kívánság szerint, de ép az Ön véleményét szem előtt tartva, készségesen kiadtunk Nagy Sándornak.

Ellenben a díjkiosztás napján, csak bonyodalmak elkerülése végett engedtünk annak az óhajnak, hogy Kuczának már most, nézetünk szerint túlkorán és elbizottságát növelőn, kiadjunk egy jutalmat, annál is inkább, miután ez odavezetett, hogy az idősebbek jutalmának összege meg lett csonkítva 1.000.–1.000.– Ft.-tal és egy Benjamin és Szigeti, kezdőírókkal lett egy sorba állítva, amivel szemben erős aggályunkat fejeztük ki; ennek felelősségét Róna doktor vállalta és reá kell hárítanom.

Mindebből látni tetszik, hogy mennyire hiányzott nekünk a kritikus napokban. Mi pedig Schöpflinnel úgy láttuk, hogy a meg nem alkuvó Baumgarteni szellemet a jövőben csak akkor tudjuk érvényre juttatni, ha Ön bennünket részvételével támogat. Erről és a tanácsadó testület újjászervezésének kérdéséről, amiről már elutazása előtt említést tettem, szeretnék Önnel, esetleg Schöpflinnel együtt behatóan beszélgetni és a korszerűség kívánta vál-

³⁷ OSZK Fond 145/172/5. (Másodpéldány.)

³⁸ Az *Egyedül Vagyunk* című lapban Szabó Pál – aki 1944-ben megkapta a Szabó Lajos ügyvéd által megszervezett Magyar Irodalomtároló Társaság díját – két cikket írt: *Osztatlan magyarság* (1939. január. 35–37.), „*És ne ígyy minket a kísértetbe*” (1939. november. 20–21.)

tozásokat az alapítvány szervezetében megtárgyalni. Ha útjának fáradságait kiphente és már úgy érzem, hogy nem leszek alkalmatlan, jelentkeznék fogok.

Addig is kedves Feleségének tiszteletemet jelentve

őszintén köszönti
régi híve:
[aláírás nélkül]

Az utolsó díjkiosztás megértette a kurátorokkal és a tanácsadó testülettel, hogy a politikai fordulat után a kultúrában is a hatalom diktál, a demokrácia szabályait, a jog előírásait figyelmen kívül hagyva dönt. Indokolni és magyarázni nem tartozik semmit, az újságok pedig – amelyek 1930-ban és 1936-ban részletesen és kritikusan írtak Pap Károly és Kassák Lajos ügyéről – most a sajtószabadság korlátozása miatt hallgatnak.

Közben Schöpflin Aladár március 15-én Kossuth-díjat kapott, alig néhány héttel később pedig ismét kénytelen volt Révai József segítségét kérni. Az alábbi négy írásból mindenki számára nyilvánvalóvá válik, hogy nemcsak a Sas utcai ház került veszélybe, hanem a díj állami felügyelet alá helyezése és az autonómia teljes megszüntetése is napirendre került.

Schöpflin Aladár – [Révai Józsefnek]³⁹

[Budapest, 194]9 április 8.

Kedves Barátom!

Bocsátsd meg, hogy óriási elfoglaltságod közepette ismét alkalmatlankodom Nálad, a Baumgarten alapítvány újabb ügyében.

Arról van szó ismét, mint az ősszel is, hogy el akarják venni a K. I. K. számára alapítványunk székházát, amelynek földszintjét és félemeletét rendkívüli erőfeszítéssel a magunk erejéből építettük újjá, és készen vannak terveink a többi emeletek és a tetőzet újjáépítésére is, újból a saját erőnkéből, állami vagy más külső támogatás nélkül. Ha székházunkat elveszítjük, ez megsemmisülését jelentené a Baumgarten alapítványnak, amelyre pedig már csak az írók előtt, eddig megszerzett tekintélye miatt is az irodalomnak nagy szüksége van.

Az volna tehát a kérésem, hogy mint az ősszel is, lépj közbe újra Vas Zoltánál, akitől a dolog függ, székházunk megóvása érdekében.

³⁹ PIM V. 3477/5. G. A Baumgarten Ferencz Irodalmi Alapítvány nyomtatott fejleces levélpapírján. Autográf aláírás. Verzóján ismeretlen kéz írásával: „Polit. célkitűzésük van a Baumgarten díjjal, átalakítani fiatal írók számára. / Kéri védjük meg ha lehet Vas elvtársától”.

Nekem magamnak ez legbensőbb szívügyem, hanyatló életemnek úgyszólván egyetlen célja és értelme. Éppen azért bátorodtam fel annyira, hogy újra Hozzád forduljak és teljes bizalommal újra kérjelek fégy szíves segíteni elhárítani alapítványunkról ezt a veszélyt, amely most fenyeget.

E levelemhez hozzátűzöm azt a rövid helyzetképet, melyet az úgyszólván tájékoztatásod céljából, Basch Lóránt kurátortársam összeállított.

Szíves jóindulatodért hálás köszönetet mond

tisztelő híved
Schöpflin Aladár

Feljegyzés⁴⁰

A Baumgarten alapítvány házának helyreállítása és közületi kezelésbe vétele ügyében.

A Gazdasági Főtanács múlt év szeptemberében közületi kezelésbe kívánta venni a Baumgarten Alapítvány Sas u. 1. sz. székházát, mely az alapítvány egyedüli jövedelmi forrása és az eddig helyreállított földszinti és félemeleti helyiségekből 100 000.- Ft tiszta jövedelmet biztosít. Az akkor kifejtett indokokból – amelyek lényege az volt, hogy az alapítvány kezelése nem választható el ez esetben házának kezelésétől és hogy a közületi kezelés lényeges jövedelemcsökkenést is vonna maga után és nem nyújtaná azt a biztonságot, amit saját ügyvitelünk nyújt –, mentesítette házunkat a KIK kezelése alól.

Egy tetőhelyreállítási hitel iránti kérelmünkől kifolyólag merült fel ismét az alapítványi ház közületi kezelésbe vételének és a KÖZELBIZ által történő helyreállításának gondolata. *Anélkül, hogy meg lettünk volna hallgatva*, felvetetett a ház a KÖZELBIZ által helyreállítandó épületek listájára. Mi azonban idő közben a lakásépítési akció keretében meg tudtunk szerezni egy emeletnek lakásokká építéséhez és a tető helyreállításához szükséges kölcsönt. A kultuszministeriummal megállapodásunk van már régebben két emeletnek az Országos Könyvtári Központ részére történő újjáépítésére, úgy, hogy a KÖZELBIZ nélkül is fel tudjuk építeni házunkat. Ez esetben az *alapítvány érdekeinek* szem előtt tartásával történnék a helyreállítás és kötetnének a bérleti megállapodások, míg a KIK kezelése esetére általános közületi szempontok szerint. Ha mi állítjuk helyre épületünket, az eddigi jövedelmet csorbítatlanul biztosítani tudjuk továbbra is; ha a KIK által történik a helyreállítás, úgy ez a jövedelem is az általános rendelkezések folytán, a saját építkezésünknel lényegesen nagyobb közületi helyreállítás költségeire számoltatnék el. Így évtizedekig tartana el, míg a ház jövedelmet hozna. Ezúttal tehát az alapítvány jövedelmének *teljes megszűntéről* és az *alapítvány megsemmisüléséről* van már szó, ami a *Baumgarten-díj* megszűntét in-

⁴⁰ PIM V. 3477/8. Autográf aláírás

volválna. Egy állandó jellegű subvencióval, ami évről-évre képezné elhatározás tárgyát, legfeljebb az írók segélyalapja növekednék meg a kultuszárca keretében, de az nem lenne a Baumgarten-díj. *Ez csak* az alapító által erre hagyott jövedelemből kerülhet, az alapító oklevél szerint, kiadásra. Tudomásunk szerint a kormányzat az alapítvány fennmaradása mellett foglalt állást a múlt érdemeinek elismeréseként és abból a megfontolásból indulva ki, hogy most, amidőn a beérkezett írók a legmagasabb állami kitüntetésben részesedhetnek, tudja igazán az alapítvány alapítójának szándékát megvalósítani: fiatal tehetségeket az ismeretlenség homályából kiemelni és hathatósan támogatni.

Az alapítványi háznak *azonnali* közületi kezelésbe vétele, az idei évre már kiadott díjak és segélyek folyósítását, amely a havonként esedékesé váló házbérekéből történik, bizonytalanná és az alapítvány működését lehetetlenné tenné. *Ez az alapítványi ügyvitel ismeretének hiányában történt intézkedés.* Esetünkben a kezelés megváltoztatása mindenképp csak az új alapítványi év kezdetétől foghatna helyet.

Kérésünk az, engedtessek meg az alapítványnak, hogy *a házat maga építse fel*; erre egy éven belül vállalkozik. A kezelés mikéntje az épület elkészülte *után* állapíttassék meg, az addig kialakulandó jogi helyzethez mérten. De mindenképp úgy, hogy jelenlegi jövedelmünk érintetlen maradjon.

Basch Lóránt

Révai József – Schöpflin Aladárnak⁴¹

[Budapest, 194]9. április 22.

Kedves Barátom!

A Baumgarten alapítvány székházának ügyében kérésed értelmében Vas Zoltánnál el fogok járni. Ettől függetlenül megkérdezlek, mi volna a véleményed arról, ha a Baumgarten díjat meghagynánk eredeti rendeltetésére – fiatal írók segélyezésére – de megfosztanánk individualista jellegétől, és állami kezelésbe kerülne.

Várom ezügyben válaszodat és jó egészséget kívánok

[aláírás nélkül]

Schöpflin Aladár betegsége miatt csak későn válaszolt a július 11-én létrehozott népművelési minisztérium élére került Révai Józsefnek.

⁴¹ PIM V. 3477/6. (Másodpéldány.)

Schöpflin Aladár – Révai Józsefnek⁴²

Bp. 949. júni. 18.

Kedves Barátom!

Mindenek előtt engedd meg, hogy melegen üdvözöljelek Miniszterré való kinevezésed alkalmából. Az a határozott érzésem, hogy ez alkalomból nem annyira Neked kellene gratulálni, hanem a magyar közművelődésnek, amelynek ügye most a Te kezvedbe került. Szívből kívánok sok sikert, jó egészséget és teljes erőt munkásságodhoz.

Április 26-án hozzám intézett leveledre csak most, ilyen nagy késedelemmel tudok válaszolni, mert közben hosszú időre Szanatóriumba kellett vonulnom és el voltam tiltva mindennemű szellemi munkától. Azért kérem szíves elnézésedet.

Említett leveledben fölvetted azt a gondolatot, hogy mi volna a véleményem arról, hogy a Baumgarten díjat meghagynánk eredeti rendeltetésére, fiatal írók segélyezésére, de megfosztva egyéni jellegétől, úgy hogy az alapítvány állami kezelésbe kerülne. Nehéz kérdést vetettél elém ezzel. Nem tudom pontosan fölmérni, hogy milyen következményekkel járna az alapítvány államosítása. Még azt sem tudom biztosan megfogalmazni, hogy milyen természetű lenne az államosítás, mi maradna meg eredeti alkatából és milyen hatással lenne az írók és az irodalom szempontjából. Kellő figyelembe vehető volna-e az alapító Baumgarten Ferenc intenciója? Az ő végrendelete az alapítvány autonómiájára van felépítve és ennek alapján állapították meg az általa megjelölt kurátorok Babits Mihály és Basch Lóránt az alapítvány szerkezetét és működési módját s az ezeket szabályozó alapító oklevelet. Az alapítványnak ma már hagyományai vannak és nem tudom nem volna-e ártalmas ezeket megbontani? Az alapítvány lényege az, hogy az évenként juttatott díjakra egy tekintélyes íróból főleg kritikusokból álló tanácsadó testület ajánlásai alapján osztják ki a kurátorok a díjakat. Ez szerezte meg az alapítványnak az írók szemében azt a tekintélyt, melyet az alapítvány mindig élvezett és ma is élvez. Ma már több írónemzedék tagjai részesültek az alapítvány támogatásában és állandóan tapasztaltuk, hogy milyen jelentős dolognak érzik a jutalmakban való részesedést, nem csak anyagi, hanem irodalmi szempontból is. Minduntalan tapasztaljuk, hogy mennyire büszkék arra, hogy Baumgarten-díjasok. Kérdés most már, hogy ez így maradna-e abban az esetben, ha a díjazás nem írók, hanem az állami hatóság részéről történne?

⁴² PIM V. 3477/7. Autográf aláírás.

Kérdés az is, hogy milyenné alakulna a viszony az alapítvány és a Kossuth-díj között, amelyet végeredményben mégis csak az állami hatóság oszt ki. Sok meggondolandó lenne még ebben a kérdésben, mert elvégre is lelkiismereti dolog, hogy miképpen gondoskodunk a legnagyobb magyar irodalmi alapítvány jövőjéről. Egy tekintetben már megállapodtam magamban, hogy lehetőleg mennél teljesebb mértékben kell szem előtt tartani az alapítónak Baumgarten Ferencnek a végrendeletében kifejezett szándékait, ha azt akarjuk, hogy az alapítvány csakugyan Baumgarten alapítvány maradjon. Az alapítvány ügye úgy látom a Te miniszteri hatáskörödbe esik s Te annyi jóindulatot mutattál az ügy iránt eddig is, hogy a Te kezében jó helyen van az ügy.

Mégegyszer kívánok Neked sok szép eredményt és elsősorban hiánytalan egészséget

hálás híved
Schöpflin Aladár

1949. augusztus 30-án kihirdették az 1949. évi 2. sz. törvényerejű rendeletet, amely az alapítványok megszüntetéséről és vagyonának államosításáról intézkedik. A Baumgarten Alapítványt azonban egyelőre nem számolták fel, csak a Gazdasági Főtanács korábbi határozatát alkalmazták vele szemben. A Sas utcai székház közületi kezelésbe került, a jövedelem egy részét, rendszertelenül ugyan, de megkapta az alapítvány, ezt segélyek formájában szét is osztotta, díjkiosztást azonban nem rendezhetett többé. 1950-ben az állam létrehozta a fiatal írók kitüntetésére a József Attila-díjat, ezzel az alapítvány a fennmaradás utolsó reményét – a fiatal írók díjazásának lehetőségét – is elvesztette. A sajtó nem foglalkozott az 1950. január 18-i alapítványi ünnep elmaradásával, a díjról ezután már csak lekcisinylően írt, sőt egyesek „kisebb mértékben [...] reakciós”-nak⁴³ is minősítették. Az alapítvány felszámolására minden készen állt, de Révai József, a kultúra teljhatalmú diktátora a nagy tiszteletnek örvendő 77 éves, beteg Schöpflin Aladárra való tekintettel elállt a végrehajtástól. Schöpflin halála (1950. augusztus 9.) után két hónappal került sor a nagy múltú intézmény megszüntetésére. A kétségbeesett Basch Lóránt még egy utolsó kísérletet tett arra, hogy valamit megmentsen az alapítványból és Baumgarten Ferenc emlékéből. Azt tanácsolta, hogy a Sas utcai ház a jövőben az irodalomtörténetet szolgálja, és a *Nyugat*-generációra vonatkozó könyvek, kéziratok gyűjtésével, valamint feldolgozásával és filológiai jellegű művek kiadásával foglalkozzon.

⁴³ [PARRAGI György] P. GY.: A munkakedv és az életkedv ünnepe. *Magyar Nemzet*, 1950. május 28. 1.

Basch Lóránt – Révai Józsefnek⁴⁴

[Budapest, 1950.]

Népművelési Minister Úr!

Az Irodalmi főosztály közölte velem, hogy a Baumgarten Ferencz Irodalmi Alapítvány további fenntartását, a ministerium nem látja indokoltnak, miután az alapítvány célja: a magyar irodalom színvonalának emelése, szűkösödő magyar írók támogatása útján oly célkitűzés, amelynek megvalósítását maga az állam fogja a jövőben szervei útján, kizárólag ellátni. Ez a közlés arra késztet, hogy az alapítvány fenntarthatása érdekében, az alapítványi cél *megváltoztatása* iránt, amire törvényeink módot adnak, tegyek előterjesztést és ahhoz a főfelügyeleti hatóság hozzájárulását kérem.

Erre az bátorít fel, hogy a felszabadulás óta a Nemzeti Kormány és utóbb Népköztársaságunk kormánya is, ismételten adta elismerésének tanújelét, amellyel ezt az alapítványt, más alapítványoktól, az ellenforradalmi időszakban tanúsított magatartására és haladó irodalmunk fejlesztése körül elért eredményeire tekintettel megkülönböztette és kedvezményes elbánásban részesítette. *A haladó hagyományaink* megbecsülésének elve és az a tény, hogy a Baumgarten Alapítvány közel negyedszázados fennállása alatt, *irodalomtörténeti* jelentőségre emelkedett, azokban, akik a múltban az alapítvány támogatását élvezték, avagy egyébként rokonszenveztek ezzel az intézménnyel, azt az óhajt váltja ki, hogy a Baumgarten alapítvány valami formában mégis – fennmaradjon. Elgondolásunk az volna, hogy ez az alapítvány, mely eddig az *élő* irodalmat szolgálta, ezentúl az *irodalomtörténet* tudományának körébe vágó feladatot teljesíthetne épp azon korszak könyv- és kézirat-anyagának összegyűjtésével és tudományos feldolgozásának megszervezésével, melynek haladó íróit, maga az alapítvány céltudatosan foglalta egységbe, amidőn első díjait a Nyugat-generáció régi tagjainak juttatta és fokozatosan a megújuló nemzedékek biztató tehetségeit részesítette az alapítvány támogatásában. Kétségtelen, hogy ez, a XX-ik század első felét felölelő korszak, irodalmunk klasszikus kora óta, a leggazdagabb volt nagy tehetségekben és a legtermékenyebb is. Egy, erre a rövid korszakra kiterjedő *speciális* könyvtár létesítését indokolná az, hogy nagy könyvtáraink és az egyetemek tudományos intézeteinek, az egész magyar irodalomtörténetét felölelő tevékenysége, csak kis részben terjedhetne ki a Nyugat és követőinek irodalmi korszakára és különösen a gyűjtés sokirányú munkáját, – ma még a kortársak és a hátramaradottak életében ez a feladat könnyen megoldható, – egy csakis ezzel a feladattal foglalkozó intézmény tökéletesebben végezhetné el. Az alapítványnak ily megváltoztatott célra történő felhasználása, e korszak nagy kritikusanak és irodalomtörténésének Schöpflin Aladár kurátorunknak gondolatköréhez is kapcsolódik, kinek „A XX-ik század magyar irodalmáról” írott műve megadja e feladat irányadó szempontjait és kereteit.

⁴⁴ OSZK Fond 145/18/1. (Másodpéldány.)

A Baumgarten Ferencz alapítvány nevét viselő könyvtár természetszerűen a tudományos Könyvtárak Országos Központjának felügyelete alá tartoznék, melynek vezetősége a terv megvalósítását, fontosnak tartaná. Az alapítvány egyébként is szoros kapcsolatban van az Országos Könyvtári Központtal, mely az alapítvány házának egy részében nyert elhelyezést. Az alapítványi ház azon helyiségei, amelyek nemzeti vállalatok és magánosok bérletében állanak, önmagukban oly tiszta jövedelmet biztosítanak az alapítványnak, mely a könyvtár felállítását, berendezését, széleskörű könyv- és kézirat-anyag összegyűjtését, rövid idő alatt lehetővé tenné és fedezetet nyújtana filológiai kiadások és más irodalomtörténeti kutató-munka költségeire. Később az alapítvány feladatává volna tehető e korszak nagyjai emlékének ápolása is.

Baumgarten Ferencz alapítványával a reakció sötét éveiben, nemcsak haladó szellemű íróink támogatását tette lehetővé, de oly szervezetet teremtett meg, amely kulturális téren, *nyílt ellenállást* fejthetett és fejtett ki, az akkori hivatalos körökkel és az uralkodó világnézettel szemben. Ez ebben a korszakban, *egyedülálló, oly tett* volt, amely okadatolná, hogy a hagyományából létesítendő új intézmény az ő emlékéit őrizze és hirdesse.

Tisztelettel:
[aláírás nélkül]

Levelére 1950 október 24-én rövid, elutasító válasz érkezett. Ugyanezen a napon küldték el az alapítvány sorsát megpecsételő véghatározatot is.

Népművelési Minisztérium – Basch Lórántnak⁴⁵

Előadó: Görög Lívia
384-B-34-II. 1950 szám.
Basch Lóránt úrnak
Budapest

Budapest, 1950, október 24.

Az Ön által javasolt könyvtár felállítását szükségtelennek tartjuk. A Nyugat korszakának irodalomtörténeti dokumentumait a Tudományos Akadémia, ill. az Irodalomtörténeti Társaság hivatott összegyűjteni: erre a célra külön alapítvány létesítése vagy fenntartása nem indokolt. Ugyancsak indokolatlannak tartjuk az alapítvány fenntartását abból a célból, hogy Baumgarten Ferenc nevét megörökítsük. Miután pedig az alapítvány eddigi célkitűzései Ön szerint is elavultak, nyilván egyetért velünk abban, hogy a helyes megoldás: a célját veszített alapítvány megszüntetése.

Domokos János

⁴⁵ OSZK Fond 145/18/4. G. A Népművelési Minisztérium nyomtatott fejléces levélpapírján. Autográf aláírás.

A Népművelési Minisztérium Véghatározata⁴⁶

a Népköztársaság Elnöki Tanácsa által hozott 1949. évi 2. sz. törvényerejű rendelet 1. §-ának b.) pontja alapján megszüntetem.

A megszüntetett alapítványnak a Budapest főváros Duna balparti része 614. sz. tkvi betétben a 1 sorszám 24533 hrsz. alatt felvett ingatlanát, valamint mindennemű ingóvagyonát a törvényerejű rendelet 3. §-a értelmében az államkincstár tulajdonába bocsátom.

Felkérem a pénzügyminisztert, hogy az ingatlan és ingó vagyon kezeléséről, illetve felhasználásáról gondoskodjék.

A véghatározatok alapján szükséges telekkönyvi eljárás lefolytatására az Igazságügyminisztérium Jogügyi Hivatalát felkérem.

Indokok

Az Alapítvány célja „szűkölködő magyar írók anyagi gondjainak enyhítése” évdíjak és segélyek nyújtásával. Az írókról való gondoskodás és a kiváló írók jutalmazása Népköztársaságunkban állami feladat, ez utóbbi célt szolgálja a „Kossuth-díj” és a „József Attila-díj”. Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy az Alapítvány céljának eredményes megvalósításáról az államigazgatás útján lehet ésszerűen gondoskodni, az Alapítványra nézve tehát az 1949. évi 2. sz. törvényerejű rendelet 1. §. b.) pontjában szabályozott eset áll fenn és így az Alapítványt meg kellett szüntetni, vagyonát pedig állami tulajdonba kellett adni.

Ezt a Véghatározatot tudomásulvétel, illetve intézkedés céljából megküldöm:

1. a Baumgarten Ferenc Irodalmi Alapítvány kuratóriumának,
2. a pénzügyminiszternek,
3. az Igazságügyminisztérium Jogügyi Hivatalának.

Budapest, 1950. október 24.

Losonczy Géza s. k.
államtitkár

A kiadmány hitelül:
[olvashatatlan aláírás]
irodavezető

⁴⁶ OSZK Fond 145/18/3. G. A Népművelési Minisztérium nyomtatott fejléces levélpapírján. Az irodavezető aláírása autográf.

Függelék

A díjazottak⁴⁷ és jutalmazottak névsora (1929–1949)

- Ambrózy Ágoston 1940 (1000 P)
Asztalos István 1943 (3000 P)
 Balogh Jolán 1937 (1000 P)
 Bányai Kornél 1932 (1000 P)
Barta János 1935 (1000 P) – 1938 (3000 P)
Bartucz Lajos 1931 (4000 P)
Benedek Marcell 1944 (6000 P)
 Benjámin László 1949 (3000 Ft)
 Berda József 1944 (2000 P)
R. Berde Mária 1942 (3000 P)
Bobuniczky Szefi 1938 (1000 P) – 1942 (3000 P)
Bóka László 1940 (1000 P) – 1943 (3000 P)
Böloni György 1948 (10 000 Ft)
 Böződi György 1939 (1000 P)
 Csapodi Csaba 1944 (2000 P)
 Csorba Győző 1947 (3000 Ft)
Dallos Sándor 1938 (3000 P)
Déry Tibor 1947 (10 000 Ft)
 Devecseri Gábor 1939 (1000 P) – 1946 (20 g törtarany értékű jutalom)
 Dienes Valéria 1934 (1000 P)
Elek Artúr 1929 (4000 P) – 1930 (4000 P) – 1931 (4000 P)
 Ember Győző 1942 (2000 P)
Erdélyi József 1929 (4000 P) – 1931 (4000 P) – 1933 (3000 P)
 Faragó László 1947 (3000 Ft)
Farkas Zoltán 1929 (4000 P) – 1939 (3000 P)
 Fekete Lajos 1934 (1000 P)
 Fenyő László 1934 (1000 P)
 Ferenczy Valér 1935 (1000 P)
Fodor József 1934 (1000 P) – 1943 (3000 P)
Fülep Lajos 1930 (4000 P)
 Füst László 1932 (1000 P)
Füst Milán 1932 (4000 P) – 1935 (3000 P) – 1946 (50 g törtarany értékű díj)
Gelléri Andor Endre 1932 (1000 P) – 1934 (3000 P)
Gellért Oszkár 1932 (4000 P) – 1933 (3000 P) – 1934 (3000 P)
- Gulyás Pál* 1944 (6000 P)
Gyergyai Albert 1933 (3000 P) – 1937 (3000 P) – 1946 (50 g törtarany értékű díj)
 Hajnal Anna 1947 (3000 Ft)
Halász Gábor 1932 (4000 P) – 1935 (3000 P)
Halász Gyula 1939 (3000 P)
 Hegedüs Zoltán 1946 (20 g törtarany értékű jutalom)
Hevesi András 1937 (3000 P)
Ignotus 1949 (10 000 Ft)
Illés Endre 1937 (3000 P) – 1939 (3000 P)
Illyés Gyula 1931 (4000 P) – 1933 (3000 P) – 1934 (3000 P) – 1936 (3000 P)
Jankovich Ferenc 1939 (3000 P) – 1943 (3000 P)
Jékely Zoltán 1939 (3000 P)
Jóó Tibor 1934 (3000 P) – 1940 (3000 P)
József Attila 1935 (1000 P) – 1936 (1000 P) – 1938 (3000 P)
Juhász Gyula 1929 (4000 P) – 1930 (4000 P) – 1931 (4000 P)
 Kádár Erzsébet 1940 (1000 P) – 1946 (20 g törtarany értékű jutalom)
 Kállai Ernő 1941 (2000 P)
 Kálnoky László 1947 (3000 Ft)
 Kampis Antal 1938 (1000 P)
 Kardos László 1938 (1000 P)
 Karinthy Ferenc 1949 (3000 Ft)
Karinthy Frigyes 1935 (3000 P)
Kárpáti Aurél 1929 (4000 P) – 1936 (3000 P)
Kassák Lajos 1947 (10 000 Ft)
Képes Géza 1943 (2000 P) – 1949 (8000 Ft)
Kerecsényi Dezső 1941 (3000 P)
Kerényi Károly 1948 (10 000 Ft)
 Kertész Manó 1932 (1000 P)
Kodolányi János 1937 (3000 P)
Kolozsvári Grandpierre Emil 1941 (2000 P) – 1944 (6000 P)
Komjáthy Aladár 1940 (3000 P)
 Komor András 1938 (1000 P)
 Kós Károly 1938 (3000 P)

⁴⁷ A díjazottak adatait (név, év, összeg) dőlt betűkkel emeltük ki.

- Krúdy Gyula* 1930 (4000 P)
Kuczka Péter 1949 (3000 Ft)
Laczkó Géza 1939 (3000 P)
Lakatos István 1949 (3000 Ft)
Lányi Sarolta 1948 (4000 Ft)
Lukács György 1946 (50 g törtarany értékű díj)
Mándy Iván 1948 (3000 Ft)
Mátrai László 1940 (2000 P) – 1942 (3000 P)
Molnár Antal 1938 (3000 P)
Molnár Kata 1939 (3000 P)
Nagy Lajos 1932 (4000 P) – 1935 (3000 P) – 1938 (3000 P)
Nagy Sándor 1949 (3000 Ft)
Nemes Nagy Ágnes 1948 (3000 Ft)
Németh László 1930 (4000 P)
Ortutay Gyula 1936 (3000 P) – 1942 (3000 P)
Osvát Ernő 1929 (4000 P)
Pilinszky János 1947 (3000 Ft)
Pogány Ö. Gábor 1946 (20 g törtarany értékű jutalom)
Prahács Margit 1936 (1000 P)
Radnóti Miklós 1937 (1000 P)
Rapaics Raymund 1937 (3000 P)
Reichard Piroska 1932 (1000 P)
Reményik Sándor 1937 (3000 P) – 1941 (4000 P)
Réti István 1941 (4000 P)
Révay József 1943 (3000 P)
Révész Béla 1931 (4000 P)
Rónay György 1942 (3000 P)
Salgó Ernő 1931 (4000 P)
Schöpflin Aladár 1929 (4000 P) – 1936 (4000 P)
Szabédi László 1942 (2000 P)
- Cs. Szabó László* 1936 (3000 P)
Szabó Lőrinc 1932 (4000 P) – 1937 (3000 P) – 1944 (8000 P)
Szabó Pál 1949 (10 000 Ft)
Szabó Zoltán 1939 (3000 P)
Szabolcsi Bence 1933 (1000 P) – 1947 (10 000 Ft)
Szemlér Ferenc 1943 (2000 P)
Szentimrei Jenő 1942 (3000 P)
Szentkuthy Miklós 1948 (4000 Ft)
Szép Ernő 1933 (3000 P)
Szerb Antal 1935 (3000 P)
Szigeti József 1949 (3000 Ft)
Szini Gyula 1929 (4000 P)
Takáts Gyula 1941 (2000 P)
Tamási Áron 1929 (4000 P) – 1930 (4000 P) – 1933 (3000 P) – 1943 (5000 P)
Telekes Béla 1935 (1000 P)
Tersánszky J. Jenő 1929 (4000 P) – 1930 (4000 P) – 1931 (4000 P) – 1934 (3000 P)
Tolnai Gábor 1940 (2000 P)
Tompa László 1941 (3000 P)
Tóth Aladár 1930 (4000 P) – 1940 (3000 P)
Török Sándor 1933 (1000 P)
Török Sophie 1946 (50 g törtarany értékű díj)
Trencsényi-Waldapfel Imre 1947 (3000 Ft) – 1949 (8000 Ft)
Turóczi-Trostler József 1934 (3000 P)
Váczy Péter 1933 (3000 P)
Vajda Endre 1942 (1000 P) – 1948 (4000 Ft)
Vas István 1948 (10 000 Ft)
Wass Albert 1940 (3000 P)
Weöres Sándor 1935 (1000 P) – 1936 (3000 P)
Zelk Zoltán 1948 (10 000 Ft)